

**З.В. Колос, канд. екон. наук, доцент
ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут»**

РОЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Розвиток ринкової економіки в аграрному секторі неможливий без розвитку підприємницької діяльності, яка зумовлює прискорення соціально-економічних процесів на макро та мікрорівні. У статті досліджено фактори впливу на розвиток підприємництва в аграрному секторі; визначено напрями активізації підприємництва в сільському господарстві та його роль в розвитку сільських територій.

Ключові слова: *сільськогосподарське підприємництво, підприємницьке середовище, сільські території, зайнятість населення, державна аграрна політика.*

Постановка проблеми. Сучасна структура сільськогосподарського виробництва, співвідношення різних організаційно-правових форм підприємницької діяльності склалися під впливом політичних, економічних, соціальних процесів, які відбувалися в державі. Із зміною соціально-економічної ситуації виникла потреба у вдосконаленні виробничої структури сільського господарства, стимулюванні розвитку сільськогосподарського підприємництва як основного чинника формування продовольчої безпеки країни та розвитку сільських територій. Слід зазначити, що підприємництво на сучасному етапі сприяє виявленню невикористаних резервів зростання продуктивності праці та інших економічних показників за рахунок орієнтації на кінцевий результат та впровадження останніх науково-технічних досягнень. Саме тому дослідження різних аспектів підприємницької діяльності набуває актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний вклад у вивчення проблем розвитку підприємництва в сільському господарстві внесли вітчизняні вчені, зокрема: В. Андрійчук, І. Баланюк, Ю. Губеня, В. Збарський, В. Липчук, М. Малік, П. Саблук, В. Сизоненко, Г. Черевко, В. Юрчишин, В. Якубів, І. Яців та ін. Однак, певні аспекти розвитку підприємництва в галузі сільського господарства потребують свого подальшого дослідження та конкретизації. Зокрема, виникає потреба у обґрунтуванні шляхів підвищення ефективності аграрної підприємницької діяльності в умовах динамічних змін внутрішніх і зовнішніх чинників.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є визначення чинників впливу на ефективне функціонування та розвиток підприємництва в сільському господарстві та його ролі в розвитку сільських територій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний економічний і науково-технічний розвиток аграрного сектора характеризується глобалізацією ринку, загостренням на ньому конкуренції товаровиробників, збільшенням чисельності працівників, зайнятих висококваліфікованою працею, зростанням рівня технологічного виробництва, поширенням всебічної оперативної інформації.

Підвищення конкурентоспроможності вітчизняного аграрного виробництва полягає у створенні умов для зростання загального рівня продуктивності сектору на засадах сталості, за гармонійного поєднання різних галузей сільського господарства і типів господарств (великих, середніх і малих), коли кожне з них займає найбільш притаманну йому ринкову нішу. Це поєднання має відкрити можливості для раціонального використання земельно-ресурсного потенціалу, а також створення умов рівного доступу виробників до техніко-технологічних та організаційних інновацій, фінансів, ринкової інфраструктури, вигід від експорту продукції.

Сільськогосподарське виробництво нерозривно пов'язане з підприємницькою діяльністю. Крім того, остання є основою розвитку ринкових відносин та основним джерелом отримання доходів більшості жителів села [3].

Підприємництво як вид господарської діяльності – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик діяльність, яку ведуть суб'єкти господарювання (підприємці) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [2, с. 24].

На даний час розвиток підприємництва у сільськогосподарських підприємствах характеризується низкою проблем та труднощій. В основному це обумовлено їх низькою конкурентоздатністю, обмеженістю ресурсів для розвитку підприємств на інноваційно-інвестиційній основі, впливом чинників зовнішнього і внутрішнього середовища.

На виробничу діяльність сільськогосподарських підприємств значний вплив має формування ефективного підприємницького середовища (рисунок).

В економічній літературі виділяють кілька основних факторів впливу на формування підприємницького середовища. Це природно-екологічні, економічні, соціально-культурні, демографічні, фінансово-кредитні, державно-політичні чинники.

Основні чинники впливу на формування підприємницького середовища

Серед внутрішніх факторів які впливають на ефективність виробничої діяльності розрізняють власне організацію виробництва, обсяг ресурсів, необхідних для здійснення підприємницької діяльності та результати виробництва.

Між внутрішніми й зовнішніми чинниками формуються тісні зв'язки і здійснюються процеси обміну та кругообігу. Так, на результат виробництва впливає кон'юнктура ринку, рівень оподаткування, розвиток кредитної сфери та наявність сировини. Високий економічний ефект у свою чергу впливає на демографічні та соціально-культурні цінності, збільшуються надходження до бюджетів, створюються додаткові робочі місця.

Виходячи з одержаного узагальнення, підприємницьке середовище – це система взаємопов'язаних між собою організаційних та економічних чинників, які створюють умови для здійснення підприємницької діяльності.

Успішна підприємницька діяльність пов'язана з постійним удосконаленням і оновленням виробництва. Ринкові умови вимагають швидкого реагування на нові тенденції. Конкурентні позиції підприємницької структури реалізуються через нововведення, які

потребують інвестицій та ефективного управління інноваційними процесами,

Сільськогосподарське підприємництво прямо чи опосередковано впливає на розвиток абсолютно всіх сфер суспільного життя на селі, а сільськогосподарське виробництво залишається основною сферою зайнятості сільського населення.

Однією з основних передумов забезпечення розвитку сільських територій є ефективне функціонування сільськогосподарських підприємств.

Проведені дослідження показали, що в сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області відмічено зростання показників ефективності господарської діяльності (табл. 1). Проте, негативним є той факт, що ріст продуктивності праці та її оплати супроводжується значним скороченням чисельності працівників зайнятих в сільськогосподарському виробництві. Так, за аналізований період в сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області кількість найманих працівників зменшилась на 3,2 тис. осіб.

1. Основні показники діяльності сільськогосподарських підприємств Тернопільської області

Показник	Рік				Відхилення 2016 р. до 2010 р. +,-
	2010	2014	2015	2016	
Валова продукція сільського господарства (у постійних цінах 2010 р.) з розрахунку на одного працюючого, тис. грн	157,7	362,0	365,5	373,5	215,8
Чистий прибуток, з розрахунку на одного працюючого, тис. грн	42,2	-137,5	21,7	76,0	33,8
Рівень рентабельності операційної діяльності, %	20,7	-7,1	23,2	24,6	3,9
Кількість найманих працівників, тис. осіб	15,1	13,3	11,3	11,9	-3,2
Середньомісячна заробітна плата одного працівника, грн	1278	2202	2927	3966	2688

Джерело [8].

Із зміною соціально-економічної ситуації виникла потреба у вдосконаленні виробничої структури сільського господарства,

стимулюванні розвитку сільськогосподарського підприємництва як основного чинника підтримання продовольчої безпеки країни. В результаті аграрної реформи в Україні склалась багатуокладна економіка, що характеризується плюралізмом форм підприємництва, які базуються на приватній та приватно-суспільній формах власності (табл.2. Успіх здійснення підприємницької діяльності значною мірою залежить від вдало вибраної організаційно-правової форми підприємництва.

Серйозним викликом стійкості галузі є скорочення кількості малих господарств – суб’єктів підприємництва. Впродовж 2010-2016 рр. чисельність фермерських господарств в Україні зменшилась на 22,6 %, в тому числі в Тернопільській області - на 5,1 % (табл. 2).

2. Кількість сільськогосподарських підприємств за організаційно-правовими формами підприємництва

Суб’єкти господарювання	Україна		Тернопільська область	
	2010 р.	2016 р.	2010 р.	2016 р.
Господарські товариства	7428	8700	198	218
Приватні підприємства	4229	3752	237	182
Кооперативи	1262	738	5	11
Фермерські господарства	43475	33682	614	583
Державні підприємства	360	222	4	5
Підприємства інших форм господарювання	1633	603	62	27
Усього	58375	47697	1120	1026

Джерело [7].

Зменшення кількості малих аграрних господарств в Україні зумовлено негативними політичними та соціально-економічними процесами, а саме: втратою частини території, зменшенням державної підтримки, посиленням впливу великих інтегрованих структур на аграрний сектор та інших.

Вирішення соціально - економічних проблем, зумовлених такими викликами, можливе на ґрунті активізації підприємницької ініціативи, в тому числі за рахунок забезпечення її суспільною підтримкою на основі реалізації державної програми розвитку сімейних ферм як особливої форми аграрної підприємницької діяльності. Для цього держава має

запровадити такі економічні механізми й стимули, які б спонукали господарства населення реєструватися як сімейні фермерські господарства, створити пільгові умови реєстрації, спрощений облік і чітку прозору систему оподаткування, яка б демонструвала всі вигоди та перспективи даної форми господарювання, що полягають у можливості отримувати ширший доступ до кредитних ресурсів, мати перспективи розвитку, технічного й технологічного оновлення, отримувати вищий дохід від збуту своєї продукції, стати основою відродження сільських територій.

Наявність сприятливого підприємницького середовища на селі, безперечно, позитивно впливає на рівень розвитку бізнесу, який є головним джерелом формування трудових та фінансових ресурсів для сільської території [4. с. 64]. Це безпосередньо проявляється у гарантуванні зайнятості сільського населення, що сприяє підвищенню їхнього рівня життя, а також у сплаті податків як джерела формування бюджетів сільських громад.

Економічним критерієм розвитку сільської території є здатність підприємницьких структур, що тут функціонують, в умовах вільної конкуренції забезпечувати виробництво продукції згідно з ринковим попитом. Його реалізація впливає на задоволення споживчих потреб населення сільської території, визначає рівень економічної вигоди господарюючих суб'єктів та рівень добробуту сільських жителів.

Такий підхід відкриває можливості повноцінного залучення сільського населення до подолання диспропорцій у сільськогосподарському виробництві і, відповідно, збалансування на цій основі його продуктової та організаційної структур.

Поліпшення соціального та економічного становища на селі вимагає, на-самперед, здійснення комплексних перетворень в аграрній сфері країни та заходів щодо підготовки сільськогосподарських підприємницьких структур до діяльності в умовах повноцінного функціонування ринку землі, в тому числі:

- сприяння розвитку малого бізнесу у сферах виробництва та переробки сільськогосподарської продукції;

- підтримка розвитку обслуговуючих кооперативів, створення мережі кооперативних банків та кредитних спілок, діяльність яких переважно спрямована на обслуговування малого і середнього підприємництва в сільській місцевості;

- сприяння розвитку регіональних кластерів у сільських регіонах, орієнтованих на матеріально-технічне забезпечення агропромислового виробництва та переробку, зберігання і збут сільськогосподарської продукції;

– розвиток системи кредитування сільського населення, яке започатковує підприємництво, шляхом виділення з державного і місцевих бюджетів засобів для здешевлення кредитних ставок і надання поворотних позик на формування фондів сільських кредитних союзів.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що сільськогосподарське підприємництво є основою розвитку сільських територій і зростання добробуту сільського населення. Сільськогосподарські підприємства виконують важливу роль в розвитку сільських територій, зокрема через формування дохідної частини місцевих бюджетів, розширення зайнятості сільського населення та збільшення їх доходів, підвищення рівня інфраструктури аграрного виробництва, реалізацію проектів територіального розвитку.

Подальша активізація процесів підприємницької діяльності на селі залежить від ефективності системи державної політики, яка повинна передбачати стимулювання розвитку нових підприємницьких структур (трансформація дрібних власників ОСГ у сімейні ферми), сільськогосподарської обслуговуючої кооперації, системи кредитування сільського населення, яке започатковує підприємництво, системи прямої фінансової підтримки середніх і малих виробників сільськогосподарської продукції.

Бібліографічний список: 1. Губені Ю.Е. Розвиток сільських територій: деякі аспекти європейської теорії і практики / Ю.Е. Губені // Економіка України. – 2007. – № 4. – С. 62–70. 2. Господарський Кодекс України. – К.: Національний книжковий проект, 2011. – С. 42. 3. Концепція державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2021 року [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua/node/24198>. 4. Липчук В.В. Розвиток малого підприємництва в сільському господарстві: монографія / В.В. Липчук, С.В. Коробка. – Львів: Сполом, 2011. – 227. 5. Малік М.Й. Підприємництво і розвиток сільських територій / М.Й. Малік, // Економіка АПК. – 2016. – № 6. – С. 97 – 103. 6. Саблук П. Т. Основні напрями удосконалення державної аграрної політики в Україні / П.Т. Саблук, Ю.Я. Лузан // Економіка АПК.– 2011. – № 5. – С. 3–17. 7. Статистичний щорічник України за 2016 рік / Державна служба статистики України; за ред. І.Є. Вернера. – К., 2017. – 611 с. 8. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2016 рік / Головне управління статистики у Тернопільській області; за ред. А.А. Чорного. – Т., 2017. – 428 с.

З.В. Колос. Роль сільськогосподарського підприємництва в розвитку сільських територій. Развитие рыночной экономики в аграрном секторе невозможно без развития предпринимательской

деятельности, которая способствует ускорению социально-экономических процессов на макро и микроуровне. В статье исследованы факторы влияния на развитие предпринимательства в аграрном секторе; определены пути активизации предпринимательства в сельском хозяйстве и его роль в развитии сельских территорий.

Ключевые слова: сельскохозяйственное предпринимательство, предпринимательская среда, сельские территории, занятость населения, государственная аграрная политика.

Z.V. Kolos. The role of agricultural enterprise in the development of rural territories. The development of a market economy in the agrarian sector is impossible without the development of entrepreneurial activity, which determines the acceleration of socio-economic processes at the macro and micro levels. The article investigates the factors of influencing on the development of entrepreneurship in the agrarian sector; the directions of activization of entrepreneurship in agriculture and its role in the development of rural areas are determined.

The improvement of the social and economic situation in the countryside requires, first, the implementation of complex transformations in the country's agrarian sector and measures for the preparation of agricultural business structures for activities in the conditions of the full functioning of the land market. With the proper state and legislative support, agricultural enterprises are able to play a significant role in achieving the strategic goal of state agricultural policy □ rural development and addressing economic, social and environmental problems in rural areas.

Conducted research gives the reason to assert that agricultural entrepreneurship is the basis for the development of rural areas and the welfare of the rural population. Agricultural enterprises play an important role in the development of rural areas, in particular through the formation of revenue part of local budgets, the expansion of employment of rural population and increase of their incomes, increase of level of infrastructure of agrarian production, realization of projects of territorial development.

Further activation of the processes of entrepreneurial activity in the countryside depends on the effectiveness of the state policy system, which should include the promotion of the development of new business structures (the transformation of small household into big family farms), agricultural service cooperatives, rural livelihood systems, entrepreneurship systems, direct financial support of producer's agricultural products.

Key words: agricultural entrepreneurship, entrepreneurial environment, rural territories, employment, state agrarian policy.

Стаття надійшла до редакції: 23.10.2017 р.